

Üniversiteli Gençlerde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma¹

Nurten KIMTER²

Çanakkale Nedimehanım Kız Teknik ve Meslek Lisesi-ÇANAkkALE

Özet

Bu araştırmanın temel amacı üniversite öğrencilerinde dindarlık (dinsel yaşantı biçimleri ve öznel dindarlık algısı) ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi Din Psikolojisi açısından incelemektir. Bu çerçevede Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi'nin değişik fakülte ve bölümlerinde öğrenim gören 632 üniversiteli genç üzerinde anket tekniği kullanılarak gerçekleştirilen araştırma sonucunda, dindarlık boyutlarından (dinsel yaşantı biçimleri) inanç boyutu ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlılık düzeyine ulaşan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle üniversite öğrencilerinin dini hayatın inanç boyutundan aldıkları puanların yükselişine paralel olarak benlik saygısı puanlarının da yükseldiği gözlenmiştir. Buna karşılık araştırmamızda dindarlığın ibadet, etki boyutları ve öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Anahtar kelimeler: Dindarlık boyutları, öznel dindarlık algısı, benlik saygısı

A Research on Connections between Religiousness and Self-Esteem of University Youth

Abstract

Primary objective of this research was to investigate the connections between religiousness (religious life styles and subjective religiousness perception) and self-esteem of university students in terms of psychology of religion. The results of the interviews with 632 students studying at Uludag University, Faculty of Theology and various faculty and departments of Canakkale Onsekiz Mart University revealed that there was a positive correlation reaching significance between the dimension of belief that is one of the dimensions of religiousness (religious life styles) and self-esteem. In other words, the self-esteem scores of the university students increased in parallel with scores from the dimension of belief of religious life. On the contrary, no relation reaching significance among worship and impression dimensions of religion, self-perception of religiousness and self-esteem was found.

Keywords: Dimensions of religiousness, self-perception of religiousness, self-esteem.

¹ Bu makale "Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi" başlıklı Doktora Tezi'nden (U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, Bursa) yararlanılarak hazırlanmıştır.

² E-posta: nurtenkimter@hotmail.com

Giriş

İnsanın kendisini gerçekçi bir şekilde görerek değerlendirmesini, kendisini olduğu gibi kabullenmesini ve kendisine sevgi, saygı duymak suretiyle kendi özüne güvenebilmesini sağlayan olumlu bir ruh hali olarak benlik saygısı, ruhsal anlamda sağlık ve mutluluğun bir anahtarı ve başarılı olmanın ön koşuludur.

Dünyayı anlama ve kendini o dünyada bir yere yerleştirme modeli olarak din, ortaya koyduğu inanç ve değerlerle ve insana yönelik mesajlarıyla, insana gerçek değerini vermek, insanın hayatına anlam kazandırmak, insana umut, teselli ve güven vermek, ruhsal yapısındaki aşırılıkları dengelemek, iradesini güçlendirmek, zorluklara karşı dayanma gücünü arttırmak ve kendisi ve etrafındakilerle barış içersinde uyumlu bir şekilde yaşamasını sağlamak suretiyle insanın kendisini gerçekçi bir şekilde görüp değerlendirmesine ve kabul etmesine imkân hazırlayarak ve kendisine sevgi, saygı ve güven duygusu kazandırarak benlik bilincini ve benlik saygısını geliştirici ve koruyucu bir fonksiyon icra etmektedir.

Günümüzde değişen toplum şartlarına rağmen, dinin doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkisini insan hayatının bütününde görmek mümkündür. Özellikle ergenlik döneminde insan ruhu dini inanç ve uygulamalarla çok yönlü ve yakın bir ilişki içerisindedir. Genç insanın, hayatının anlamını, evrendeki yeri ve rolünü belirlemesi, kimliğini tanımlaması v.b gibi pek çok duygusal ve sosyal arzusunu tatmin etme ihtiyacı, onu din için güdelemektedir.

Diğer taraftan gençlik çağı son derece çalkantılı ve sorunlu bir çağdır. Bu dönem hayatın en önemli evrelerinden birisi olup çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan bedensel, psikolojik, sosyal ve kültürel gelişmelerin çok yönlü olduğu bir dönemdir. Bu dönemde genç, heyecanlı, atak, hevesli, sabırsız ve düzensizliklere karşıdır. Dolayısıyla bu duygu ve düşünceler gençlerin benlik saygılarına ve kişilik yapılarına önemli ölçüde etki etmektedir.

Bu bağlamda araştırmamızda, üniversiteli gençlerin benlik saygıları ile dindarlık düzeyleri arasında nasıl bir ilişki olduğunun araştırılması temel problem olarak kabul edilmiş ve böylece din psikolojisi literatürüne küçük de olsa bir katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

Gençlik Çağında Benlik Gelişimi ve Benlik Saygısı

Benlik kavramı, bireyin çevresini tanımaya ve çevresiyle sosyal ilişkiler kurmaya başlamasıyla gelişmeye başlar. Başlangıçta yeni doğan bir bebek kendisinin ayrı bir varlık olarak 'ben' olarak farkında değildir. Başka bir

deyişle Yeni doğmuş bir bebek 'ben' ve 'ben olmayan' arasında bir ayrım yapamaz. Bununla birlikte benliğin özü, yalnız kişinin kendisini ayrı bir varlık olarak kavramasından değil, aynı zamanda isteklerde bulunan ve üstelik bu yönde eyleme geçme niteliğine sahip bir varlık olarak tanınmasıyla biçimlenir (Kaya,1988: 23).

Çocukta benlik gelişimi, çocuğun önce kendisini anlamasıyla değil, çevresini algılamasıyla gelişmeye başlar. Doğduğu andan itibaren çocuğun ilişkide bulunduğu insanlar, anne ve babasıdır. Anne-babasının kendisine sevgiyle yaklaşımı, gereksinimlerini düzenli ve yeterli olarak karşılamaları, kendisini rahatlatmaları, onun benlik gelişimine olumlu yönde katkıda bulunurken tersi durumda yani çevresindeki insanların ona sevgisiz yaklaşımı, ihtiyaçlarını zamanında, düzenli ve yeterli olarak karşılamamaları sonucunda dış dünya ve insanlar hakkında olumsuz izlenimler edinir. Sonuç itibariyle onun dış dünya ve insanlar hakkında edineceği bu olumsuz izlenimler benlik kavramının çekirdeğini oluşturur (Çelik, trhsz: 240).

Yaşamımız boyunca benlik kavramımız sürekli değiştiği gibi benlik saygımız da zaman içerisinde değişebilir. Bununla birlikte hayatımızın ilk yıllarında önemli ve yeterli olduğumuz duygusunu, başkalarından ayrı olduğumuz duygusuyla dengeli bir biçimde başkalarıyla bağlantılı olduğumuz duygusunu, kendimiz ve dünya hakkında bir gerçeklik duygusunu ve tutarlı bir dizi ahlak kuralını ve değerini kazanabildiğimiz takdirde benlik saygımız açısından sağlam bir temel oluşturmuş oluruz (Sanford ve Donovan, 1999: 43).

Bebeklik döneminden itibaren gelişmeye başlayan benlik saygısı, çocuğun çevresiyle etkileşimine ve ebeveynlerine bağlı olarak gelişir. Önce anne - baba ve diğer aile bireyleri gibi çocuğun hemen yakınında bulunan kişilerin daha sonra arkadaş ve öğretmenlerinin tutum ve davranışları ile çocuğun benlik saygısı şekillenir. Benlik saygısının olumlu bir şekilde gelişebilmesi için çocuğun olumlu davranışları nedeniyle ödüllendirilmesi, kabul görmesi ve sevilmesi gerekmektedir (Öztürk ve ark., 2000: 140).

Bu sebeple bebeğin bağlanma, duygulanım, sağlık, mizaç, uyum, anne-babanın ruh sağlığı alanlarındaki deneyimlerinin kalitesi onun ilerideki sağlıklı benlik saygısının temellerini oluşturur (Culbertson ve ark., 2003: 741-764). Kohut (2006: 153)'a göre benlik saygısının gelişimi annelik yapan objenin, çocuğa uygun bir aynalayıcı (mirroring) yanıtlar verme kapasitesine bağlıdır. Zira annenin, çocuğun narsistik gereksinimlerine yerinde ve yeterince karşılık vermesi çocuğun benlik saygısına katkıda bulunur ve benlik saygısını gerçekçi yönde kanalize etmesini sağlar.

Kısaca belirtmek gerekirse, çocuğun ruhen ve bedenen sağlıklı ve kapasitesinin üst sınırlarına varacak düzeyde gelişmesinde ilk yılların büyük önemi vardır. Çünkü ilk çocukluk yıllarındaki benlik gelişimi, daha sonraki yıllardaki gelişimi de belirler. Çocuğun biyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra, koşulsuz sevgi, güven, kabul edilme, onaylanma, takdir edilme, otorite, disiplin vb. gibi duygusal ihtiyaçları aile içinde karşılanabilir. Zira aile, insanın insanı tanımasını ve sevmesini sağlayan biricik vasıtaadır. Çocuk kendisinin, özel, değerli, yeri doldurulamaz bir varlık olduğunu ilk olarak aile içerisinde idrak edebilir. Böylece güçlü bir kişiliğin ve hayat başarısının ana ögesi olan özgüven duygusunun temeli atılmış, insani varoluşun temel sorunlarından birisi olan ‘değerliyim’ duygusu yani benlik saygısı kazanılmış olur (Koçtak, 2004: 19).

Ergenlik dönemi, gencin yeni beceriler kazanması gereken, yeni talepler isteyen, yeni okul yapısı, arkadaş ilişkilerinde ve etkisinde artış, bununla beraber anne-babadan kopuş hareketinin başladığı bir dönemdir. Gencin bu dönemde kazandığı fiziksel ve bilişsel yetenekler çevresine ve kendisine uyum yapmasını gerektirir. Bu uyum, gencin kendisini algılayış şeklinde uyarılama yapmasını zorunlu kılar (Güven, 2004: 149). Yaşamın ilk yıllarından itibaren insan davranışlarını belirlemede benlik kavramı önemli rol oynamakla birlikte ergenlik dönemine gelindiğinde benlik özel bir ilgi konusu haline gelmektedir. Rice’a göre bu durum, ergenlik döneminde benliğin daha önemli olmasından değil, benlik kavramının bu dönemin problemi olmasından kaynaklanmaktadır (Orbay, 1996: 8).

Gençlik çağında benlik kavramı ön planda olduğu için genç insan çocuklukta dışa dönük olan antenlerini kendi içine çevirmeye, kendini bedenini, duygularını incelemeye, hedefleri konusunda kafa yormaya başlar. Genç adımı, yürüyüşünü, bedenini vs. beğenmez. Benliğini başlıca uğraş alanı haline getiren genç, kendini aşağı görmekle yüceltmek arasında sürekli gelgitler yaşar. Bazen pek çok yönden kendisini beğenmezken, bazen de düş kurup hayallere dalar ve kendisini kahramanca işler yapan birisi, hayranlık duyulan bir spor yıldızı vs. gibi görebilir. Kısacası gençlik çağında benlik kavramı, sürekli iniş çıkış ve dalgalanmalar gösterir. Zira bu çağda sürekli kendisini tartan, değerlendiren ve eleştiren genç, uygun olan bir kimlik arayışı içerisinde ve benliğini yeni baştan düzenleme çabasıdadır (Yörükoğlu, 1998: 13).

Ergenlik döneminde gencin arayışları, onun daha duyarlı, hassas, etkilenebilir ve güvensiz olmasına yol açar. Gencin bir gruba ait olması, benzer giyim ve davranışlar göstermesi ve özdeşimlerde bulunması benlik saygısını yükseltmeye yönelik çabalarından kaynaklanmaktadır (Maşrabacı, 1994: 28).

Ergenlik dönemi, benlik saygısı ile ilgili önemli değişikliklerin veya yapıların ortaya çıktığı bir dönemdir. Aslında benlik saygısı ile ergenlik dönemi arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu da söylenebilir. Zira ergenlik dönemindeki değişiklikler, gencin benlik saygısını etkilediği gibi, benlik saygısının bu döneme kadar olan durumu da gencin gelişimini etkilemektedir (Çuhadaroğlu,1986: 21).

Benliğin ya da kendiliğin tanınması daha ziyade yirmili yaşlar içerisinde söz konusu olabilir. İnsanın kendisini tanıması, farkına varması başkalarına ait bilgilerle değil, öze ait edinimlerle gerçekleşir. İnsan bu aşamada zihinsel melekeleri kullanmayı öğrendikçe, kendisinin olduğu sınırı görebildiği gibi, olabileceği noktanın da iç görüşüne sahip olur (Mehmedoğlu, 2001: 58). Ergenlik dönemindeki genç, kendisinin nasıl birisi olduğu, neye benzediği, kendisi hakkında başkalarının neler hissettiği vb. konular üzerinde çokça düşünür, kafa yorar. Gençler, bu sorulara yanıt ararken benlik algılarını kullanırlar. Bu dönemde, içsel faktörlerin yanı sıra, çevresel faktörlerin etkisiyle de gelişen benlik algıları, sonuçta gencin kendisine yaklaşım biçimini belirlemektedir. Gencin kendisine yaklaşım biçiminin, yani kendisine karşı aldığı tutumun yönü, kendisi hakkında olumlu ya da olumsuz bakış açısına sahip olması, kendini değerli ya da değersiz görmesi benlik saygısını belirlemektedir (Karadağlı, 1991: 11).

Kişinin benlik saygısının düşük ya da yüksek olmasının bütün yaşamı boyunca büyük etkisi olmakla beraber, gençlik çağında bu önem daha da artmaktadır. Çünkü temeli çocuklukta atılan benlik saygısı, ergenlik döneminde örgütlenip, bireyin yaşamını etkileyen kalıcı bir faktör haline gelmektedir. Bu sebeple benlik saygısı ile ilgili olarak yapılan araştırmaların çoğu, daha ziyade ergenler üzerinde gerçekleştirilmektedir.

Rosenberg'e göre, benlik saygısı gencin ileriki yaşamında düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını belirleyen öznel yaşamının, yani kimliğinin çekirdeğini oluşturur (Rosenberg,1965'ten aktaran Çuhadaroğlu, 1986: 21). Dolayısıyla ergenlik döneminde kazanılan en önemli özellik olan kimlik duygusunun sağlanmasında benlik saygısının önemli bir payı vardır. Bu sebeple başta Erikson olmak üzere birçok araştırmacı ergenlikte benlik saygısının, kimlik gelişimi ve kendilik duygusunun kazanılmasındaki önemini vurgulamışlardır.

Erikson (1984: 29-30)'a göre gelişimin beşinci dönemi olan psiko-sosyal gelişim döneminde kimlik oluşumu sürecinde de benlik saygısının önemli rolü vardır. Daha önceki dönemlerde benlik saygısının ortaya çıkmasını sağlayan aynılık ve süreklilik duygusunun psiko-sosyal gelişim döneminde başkaları tarafından yapılan değerlendirmenin aynılık ve sürekliliği ile uyuşması sonucunda benlik kimliği duygusu gelişmektedir. Bu

şekilde bir kimlik duygusuna yol açan benlik saygısı, yetenekler, sosyal teknikler, ego ideali ve sosyal rol ilkelerine dayanmaktadır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel sayısız değişkenin araştırma sonuçlarını etkilemesine rağmen yapılan araştırma sonuçlarına göre, gençlik döneminde benlik kavramındaki değişiklikler, kimlik yapılanması ile ilgili olarak yaşanan bir takım dalgalanmalara rağmen, benlik saygısında bir artış olduğu gözlenmiştir (Karadağlı, 1991: 166).

Genç insan kendine özgü değerler, yaşam felsefesi ve dünya görüşü oluşturmaya, bir amaç veya amaçlara doğru yönelmeye, kısacası çevresiyle bütünleşmeye, kendi öz benliğinin bilincine varmaya ve bunun yanında kendine özgü bir kimlik duygusu geliştirmeye çalışır. Bununla birlikte ergenlik dönemi gençlerinin kendini aşağı görmek, kendine güveni olmamak, kendini aptal hissetmek, sık sık öfkeye kapılmak gibi kişilikle ilgili kaygıları mevcuttur (Yörükoğlu, 1998: 21). Bariz utanma ve aşağılık duygularında ifadesini bulan kendilik saygısı yitimine narsistik çatışmalar yol açabilmekte ve böyle bir benlik saygısı yitimi ergenlikteki kimlik duygularını çok daha tehlikeli bir düzeyde etkilemektedir (Jacobson, 2003: 164). Her gencin yaşadığı ve atlatılması gereken bir gençlik hastalığı olan kimlik bunalımı bazı gençlerde çok hafif geçerken, bazı gençlerde daha ağır belirtilerle kendisini gösterir. Dolayısıyla ergenlik ya da gençlik çağında genç insanın kimlik bunalımını atlatamaması ya da kimlik bunalımının yoğunluğu kendine güven duygusunu, dolayısıyla benlik saygısını etkilemektedir. Bu bağlamda Tümer ve arkadaşları (2005: 92-97)'nin erkek ergenler üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmada kimlik bocalaması olan ergenlerin diğerlerinden daha düşük benlik saygısına sahip olduklarını ve daha sık psikiyatrik belirtiler gösterdiklerinin tespit etmiş olmaları, ergenlikte kimlik duygusu oluşturabilmenin benlik saygısı açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Güvensizlik duygusunun oluşmasında çocukluk döneminde yaşanan olaylarla birlikte kimliğin temel özellikleri olan unsurların (bağımsızlık duygusu, hayat felsefesi, sosyal statü ve mesleki rol ile cinsel kimlik) yeterince oluşmamasının da önemli bir etkisi vardır (Kula, 2001: 75). Kendine güven duygusu ise, kimliğini oluşturmuş, bağımsızlığını yeterince kazanmış, hayat anlayışını belli ölçüde ve mesleki rolünü az çok belirlemiş ve cinsel kimliğini de kabullenmiş olan gencin durumunu ifade etmesi bakımından son derece önemlidir. Kısaca belirtmek gerekirse, gençlik çağının sonlarına doğru genç insan adeta durulur, benlik kavramı netleşir, benlik saygısı artar, kendi kendisiyle ve çevresiyle olan çatışmaları da sona erer. Ayrıca söz konusu gencin cinsel kimliği de oturmuştur.

Gençlik Çağında Dini Gelişim

Ergenlik ya da gençlik dönemi, dini uyanış, şuurlanma, geleneksel değerlere karşı tenkit, tepki ve şüphe tutumlarının gelişmesi, yeni dini arayış ve tercihlere yönelme, geçici ya da uzun süreli dine ilgisiz kalma ya da dini bir cemaat veya grup içerisinde kendini tamamıyla dine verme gibi davranış eğilimlerinin sıkça görüldüğü bir süreçtir (Hökelekli, 2002: 13).

İnsanların dini yönelimleri, değişen toplum şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Ancak, gençlik döneminde insan ruhu, dinle yakın ilgi ve çok yönlü bir ilişki içerisinde. Hayatın anlamı, insanın görev ve sorumluluklarını belirleme, kimliğini tanımlama gibi entelektüel konular, bunun yanında duygusal ve sosyal birçok arzunun tatmini insanın dini güdülenmelerinde oldukça etkilidir (Uysal, 2003: 63).

Din, genç insana bir takım değerler sunma ve aynı değerler, pratikler etrafında bütünleşen bir topluluk içinde bulunma ve bunlara katılma imkânı sağlayarak gencin içinde bulunduğu toplumda kendisinin de bir yerinin, anlamının (değerinin) olduğunu kavramasına ve toplumdaki statüsünü belirlemeye yardımcı olur. Böylece genç insan kendisine güven duygusunu da kazanmış olur. Çocukluk döneminde temel güven duygusu sağlıklı gelişmemişse ve kimlik arayışı sırasındaki sıkıntıları yoğunlaşmışsa genç insan, kendine güven duyabileceği insanlar ve sığınabileceği din veya ideoloji ya da bir felsefe arar. Genç tarafından referans kabul edilen din, gencin kendisine ve başkalarına güven duygusu kazanmasında, öncelikle bir takım değerlere bağlanmasında ve üstün olan, aşkın olan bir varlığa inanma duygusu etrafında bütünleşmiş fertlerle kaynaşmasında etkili olur (Kula, 2001: 78). Kısacası din, gence bir dünya görüşü, pozitif bir bakış açısı kazandırarak temel güven duygusunu güçlendirmektedir.

Din psikolojisi açısından bakıldığında dini değişme ve gelişme açısından ergenlikte dini gelişimi kendi içindeki süreci açısından üç ana safhada incelemek mümkündür:

Dini Şuurun Uyanması (12-14 yaş)

İlk ergenlik döneminde soyut düşünme yeteneği gelişmiştir. Bu dönemde genç, çocukluk dönemindeki insana benzeyen Allah düşüncesinden tamamen kurtularak, eşi benzeri olmayan her yerde hazır, canlı ve ölümsüz bir yaratıcı fikrine ulaşır. Gencin içinde bulunduğu aile ve arkadaş çevresi, tabiat olayları, okuduğu kitaplar, öğretmenleri, dua ve musiki parçaları, topluca yapılan ibadetler vs. dini düşüncelerin uyanması ve gelişmesinde etkili olur (Peker, 1993: 106).

Tatmin edici bir dünya görüşü geliştirme, bir kimlik oluşturma, kutsala bağlanma ihtiyacı ile dine ilgi duyan ergen, yaşanan hayat ile dini-ahlâki

değerler arasındaki derin farklılığı algılamaya başlayınca, olgun ve istikrarlı bir benlik bütünlüğüne kavuşmak için din-çevre çatışmasını çözümleme ihtiyacını hisseder. Bu ihtiyaç ergende daha ziyade metafizik bir alanda gerçekliğini sürdüren, dine karşı tenkitçi ve şüpheli tutumların gelişmesine sebep olur (Bahadır, 2002: 255). Başka bir deyişle bu dönemde ergen, kendisini ilgilendiren tüm konularda olduğu gibi dini konular üzerinde de düşünür, inançlarını gözden geçirir. Dini emirler karşısında kendi durumunu tayin eder. Bu dönemde, genç insan, dinin bazı noktalarına sıkı bir şekilde sarılırken bazı noktalar hakkında şüphe etmeye başlar. Kısacası dini konulardaki şüphe ve kararsızlık da bu dönemin ana problemlerinden birisidir. Dini konulardaki şüphe ve kararsızlıklar daha ziyade ibadet şekilleri üzerinde yoğunlaşır. Ancak, dini konulardaki bu şüphe kararsızlıklar, gençte ruhi gerginlik, suçluluk ve günahkârlık duygularına sebep olur. Bu durum, ergende ‘acaba dini inançları olduğu gibi mi kabul etmeli, yoksa bazılarını mı kabul etmeli ya da hepsini mi reddetmeli’ şeklinde bir iç çatışmaya yol açar (Peker, 1993: 107). Dolayısıyla gençlik döneminin dini gelişim özelliklerinden birisi de yoğun bir şekilde yaşanan suçluluk ve günahkârlık duygularıdır. Suçluluk duygusunun en önemli kaynağı cinsi güdülerin uyanışıyla birlikte ortaya çıkan ahlâki sorunlardır.

İnsanın gerek kendisinin, gerekse başkalarının davranışlarını iyi ve kötü açısından değerlendiren bir iç kontrol gücü olan vicdan, çocuklukta çok az gelişmiş olmasına rağmen ilk ergenlik döneminde hızla gelişir ve son derece hassas bir hal alır. Özellikle adalet duygusu bu dönemde bir hayli gelişmiş durumdadır. Bu dönemde, genç anne-baba ve çevresindeki kişilerin ahlâki davranışlarını eleştirel bir gözle incelemeye başlar. Özellikle dindar kişilerin söz ve hareketlerindeki tutarsızlık onun ruhunda dine karşı bir şüphe uyandırır (Peker, 1993: 108).

Dini Bunalım ve Şüpheler (14-18 yaş)

Ergenliğin orta dönemi, her yönden geçici bir bunalım dönemidir. Dini inançlarla ilgili şüphe, kararsızlık ve çatışmalar, insan hayatında en çok bu dönemde görülür. Geleneksel dini kalıpların tenkit ve değerlendirmeye tabi tutulup, şahsi bir din anlayışına ulaşma bu bunalım safhasından sonra gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle ergenlik döneminde duygu ve heyecan hayatının olgunlaşmaya başlaması ve ergenlik bunalımının yatışmasına bağlı olarak 17-18 yaşlarına doğru dini inançlarla ilgili şüphelerin yavaş yavaş sona erdiği gözlenmektedir. Bununla birlikte ergenlik çağındaki dini şüpheler, her zaman ergenlerin ya da gençlerin imanları üzerinde olumsuz etki meydana getirmez. Uygun şartlar altında bu şüpheler dini saflaştırıcı ve şuurlu bir dindarlığa sahip olmada önemli fonksiyon icra etmektedirler (Hökelekli, 1993: 270).

Ayrıca orta ergenlik döneminde kendisini gösteren bağımsızlık, cinsellik güdülerinin yanı sıra ‘katı akılcılık’ ve ‘iradecilik’, kendi benliğini üstün tutma eğilimleri tam bir dini bağlanmaya engel olabilmekte ise de şüphe, kararsızlık ve hatta kısa süreli inkâr durumlarının yaşandığı geçici evreden sonra gencin yeniden dine dönüşünü hazırlamaları bakımından da olumlu bir etkiye sahiptirler. Özellikle çocukluk döneminde sağlıklı bir dini gelişim gösteren gençlerin geçici bir kararsızlık ve bunalım evresinden sonra dini inanç ve değerleri şuurlu bir şekilde yeniden keşfettikleri ve onlara bağlandıkları çoğu zaman gözlenmektedir (Hökelekli,1993: 278).

Dini Tutumların Belirginleşmesi (18-21 yaş)

Gençlik çağının sonlarına doğru ergen, din konusunda gittikçe şüphecilikten sıyrılarak dini inançlarında kararlılık göstermeye başlar. Ancak yine de din konusundaki problemleri tam olarak çözüme kavuşmamıştır. Bu dönemde genç insan, çocukluktan beri kendisi için huzur kaynağı olmuş dini inançlara yeniden sarılır, derin bir sezikle varlığını hissettiği Allah, gencin iç fırtınalarını dindirir. Böylece dini değerler çerçevesinde hayatını yönlendirmeye çalışan ergende, bir rahatlama, yatışma, sevinç ve güven duygusu gelişir. Ruhi güç ve fonksiyonları uyumlu bir şekilde bütünleşme imkânı bulur. Ergenlik ya da gençlik çağının son döneminde özellikle de 18-21 yaşlarından itibaren gençler din ile ilgili kesin tercih ve kararlarını yapmışlardır. Gençlerden bir bölümü, bu dönemde dini bütünüyle reddederek, ilgisiz, dinsiz ya da agnostik olurken, büyük çoğunluğu ise dine olumlu bir ilgi duymakta, yaşantılarında az ya da çok dinin etkisini hissetmektedirler (Hökelekli, 1993: 280).

Özetle söylemek gerekirse, gençlik döneminde dini gelişim üç aşamada gerçekleşmektedir. Ergenlikte dini gelişimin ilk aşamasında dini şuurun uyanmasıyla Allah’a ve dini değerlere sarılmanın doyumsuz zevkini yaşayan genç için bu aşamada din, kişiliğini şekillendirebilecek en güçlü güdülerden birisi haline gelir. Ergenlik dönemi, dini gelişiminin ikinci aşamasında genç teslimiyetçi anlayışını hemen hemen tümüyle terk eder ve bütün dünyasını soru süzgecinden geçirmeye başlar. Doğal olarak dini kabulleri de bu durumdan büyük ölçüde etkilenen gencin şüphelerinin ardında reddetme niyetinden çok hakikate ulaşma arzusu ve ihtiyacı yatar. Dini gelişimin de üçüncü aşaması kabul edilen bu son ergenlik döneminde her alanda olduğu gibi ruhsal alandaki dengelenmeye paralel olarak dini tutum ve davranışlarda da belirgin bir yapılanma görülür. Bu dönemde ergen, dini gelişim açısından ya çocukluğun geleneksel inançlarına geri döner, ya bu inançlarını yeniden düzenleyerek şuurlu yeni bir dini yaşayışa bürünür, ya da din ile ilgili her şeye sırt çevirerek ateist veya agnostik bir kişilik geliştirir.

Araştırma ve Yöntem

Araştırmanın Konusu, Amacı, Problemleri ve Hipotezleri

Araştırmamızın konusu ergenlik çağı gençlerinin dini inanç ve davranış özellikleriyle benlik saygıları arasındaki ilişki ve bu ilişkinin ne tür bir ilişki olduğunun araştırılmasıdır.

Bu çalışmada temelde dinin benlik saygısını olumlu yönden etkilediği düşüncesinden hareket edilmiştir. Çünkü dinler, kişilerin hem bireysel anlamda hem de sosyal çevreleriyle uyumları açısından ruh sağlığına olumlu katkılarda bulunmaktadır. Ancak söz konusu dindarlık olduğunda bu hususun her zaman geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira dinin beşeri alanla temasa geçmesinden farklı dindarlık biçimleri ortaya çıktığı gibi dindarlık da tek boyutlu bir olgu değildir (Yapıcı, 2007: 163). Bu noktadan hareket edilerek ruh sağlığı ile yakından ilişkisi bulunan benlik saygısı ile din arasındaki ilişkinin dini yaşayış biçimlerine göre olduğu gibi dindarlığın boyutlarına göre de değişiklik gösterebileceğini söyleyebiliriz. Bu sebeple bizler de ruh sağlığı ile yakından ilgili bir kavram olan benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi araştırmak için yola çıkarken Batı’da Stark (1969: 253-261) ve Glock (1998: 252-274)’un çalışmalarını ve ülkemizde bu yaklaşımı benimseyerek bir takım ampirik incelemelerde bulunmuş olan araştırmacıları (Köktaş, 1993; Uysal, 2003; Yaparel, 1987; Mehmedoğlu, 1999; Kula, 2001; Yapıcı, 2007) kendimize model almaya çalıştık.

Batı’da ilk defa Joseph Ficher, bireysel dindarlığın çeşitli boyutlarını tespit etmeyi ve bu boyutların ampirik olarak araştırılmasının temelini ortaya koymaya çalışmıştır (Köktaş, 1993: 50). Bununla birlikte, dindarlığı en geniş anlamda ifade edecek çok boyutlu yaklaşımı ortaya koyan ilk sosyal bilimci Glock’tur. Glock, dindarlık boyutlarına ilişkin kuramını, yaşayan dünya dinlerini inceledikten sonra ortaya koyduğunu belirtmiştir. Daha önce yapılan araştırmaların yetersizliğinden söz ederek, dinin kapsamlı ve operasyonel bir tanımının yapılması gerektiğini söyleyen Glock, Stark ile birlikte dinin inanç, ibadet, tecrübe ve etki olmak üzere dört boyutu olduğundan söz etmiştir (Glock, 1965: 18-21). Daha sonraları Y. Fukuyama’nın bir boyutun (dini bilgi) daha olması gerektiğini ileri sürmesiyle boyutların sayısı beşe çıkmıştır.

Özetle belirlemek gerekirse dindarlığın çok boyutlu olarak ele alınması gerektiği yönündeki yaklaşımları benimseyerek dindarlıkla benlik saygısı arasındaki ilişkiyi konu edinen bu çalışmada dindarlıktan kastettiğimiz, inanç, ibadet ve etki boyutlarıyla birlikte öznel dindarlık algısıdır. Dolayısıyla Stark ve Glock’un beş boyutta kavramsallaştırdığı dindarlığı

başlangıçta bizler de beş boyut olarak ele aldık. Ancak dindarlık ölçeği ile ilgili olarak yapılan faktör analizleri sonucunda boyutların sayısı (inanç, ibadet ve etki olmak üzere) 3'e düşürülmüştür.

Bu bağlamda pek çok araştırmaya konu olmuş üniversite öğrencilerinin dindarlıkları ile benlik saygılarını din psikolojisi açısından ele alan bu araştırma, öncelikle örneklemin dindarlık profilini ortaya çıkarmayı ve benlik saygısı düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırmanın daha sonraki amacı ise örneklemin ortaya çıkan dindarlık profili ile benlik saygısı düzeyleri arasındaki ilişki ve etkileşimi belirlemek ve bu ilişki ve etkileşimin dindarlığa bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek olacaktır.

Bütün bu amaçlar doğrultusunda dindarlığı ve benlik saygısını iki ana değişken olarak ele alan bu çalışmada, dindarlık "bağımsız değişken" olarak ele alınıp 'bağımlı değişken' olan benlik saygısı ile ilişkisi incelenecektir. Esas olarak iki ana değişken (dindarlık ve benlik saygısı) arasındaki ilişkinin durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada her şeyden önce şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Tüm öğrenci grubunun dini hayatın boyutlarındaki aritmetik ortalamaları nedir?
2. Araştırmaya katılan öğrenciler öznel dindarlık algıları bakımından nasıl bir dağılım göstermektedirler?
3. Öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri nedir?
4. Öğrencilerin dindarlık boyutları (inanç, ibadet, etki) ve öznel dindarlık algıları ile benlik saygısı düzeyleri arasında nasıl bir ilişki ve etkileşim vardır? Öznel dindarlık algılarına göre benlik saygısı düzeylerinde bir farklılaşma söz konusu mudur?

Bu bağlamda araştırmamızda öne sürülen hipotezler şunlardır:

Hipotez 1: Üniversiteli gençlerin dindarlık boyutları (inanç, ibadet, etki) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Öğrencilerin öznel dindarlık algılarına göre benlik saygısı düzeyleri farklılaşacaktır. Öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmanın Metodu, Evreni, Örneklemi, Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın modelini survey (örneklem tarama) yöntemi ve anket tekniği oluşturmaktadır. Alan araştırması şeklinde sürdürülen bu çalışmada kullanılan anket tekniği kota örneklemeyle oluşturulmuş ve tesadüfî örnekleme yoluyla uygulanmıştır.

Araştırmamızın ana kütesini (evren), Uludağ Üniversitesi ve On Sekiz Mart Üniversitesi'nde öğrenim gören kız ve erkek öğrenciler teşkil etmektedir.

Araştırmanın örneklemini, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve On Sekiz Mart Üniversitesi'nin değişik fakülte ve bölümlerinde 2006-2007 Eğitim-öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerden tesadüfî örneklem yöntemiyle seçilmiş 632 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla “Dindarlık Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Başlangıçta orijinaline uygun olarak beş boyutlu ve 25 sorulu olarak düşünülen Dindarlık Ölçeği ile ilgili yapılan faktör analizleri sonucunda boyutların sayısı 3'e ve soruların sayısı da 24'e düşürülmüştür. Likert formatına göre düzenlemiş olan ölçekte “tamamen katılıyorum, oldukça katılıyorum, pek katılmıyorum ve hiç katılmıyorum” şeklinde dört derece mevcuttur. Bu dereceler en olumludan olumsuz doğru sırasıyla +4+3+2 ve +1değerinde puanlara sahiptir. Ölçekteki olumsuz ifadelerde puanlama sırası ters çevrilerek kodlanmıştır. Dindarlık Ölçeği ile ilgili puanlama yapılırken katılımcıların söz konusu boyutlardaki (inanç, ibadet, etki) sorulardan her birine verdikleri cevaplardan alacakları puanlar hesaplanıp soru sayısına bölünmek suretiyle aritmetik ortalama hesaplanmıştır.

Araştırmada benlik saygısı ölçümü için kullanılan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği 63 sorudan yapılmış 12 alt ölçekten (ya da alt test) oluşmaktadır. Üniversiteli gençlerin benlik saygısı düzeylerini ölçmek için söz konusu ölçeğin “benlik saygısı alt ölçeği” kullanılmıştır. Toplamda altı maddeden oluşan 10 soruluk benlik saygısı alt ölçeğinden alınan puanlar 0-6 puan arasında değişmekte olup düşük puanlar yüksek benlik saygısına işaret etmektedir.

Değerlendirme kapsamına alınan anket verilerinin hem girilmesinde hem de bunların farklı istatistiksel tekniklerle analiz edilmesinde SSPS (10.0) paket programı kullanılmıştır. Bu doğrultuda veriler çözümlenirken frekans dağılımı, aritmetik ortalama, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), scheffe testi ve korelasyon tekniklerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin Dindarlık ve Öznel Dindarlık Algılarına İlişkin Bulgular

Araştırmada dini tutum ve davranışların yoğunluk düzeyini göstermek üzere aritmetik ortalamalar esas alınmıştır. Dindarlık Ölçeği'nin ölçtüğü üç dindarlık boyutuna göre örneklemin genel profilini yansıtan veriler aşağıda Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 1'de dindarlığın üç boyutunda (inanç, ibadet, etki) öğrencilerin 1-4 arasındaki ölçek değerlerine göre aldıkları puanların aritmetik ortalaması görülmektedir. Buna göre üniversite öğrencilerinin dindarlık boyutlarındaki aritmetik ortalamaları bakımından en yüksek ortalamanın dini inanç boyutunda olduğu (3.6168) gözlenmektedir. Daha sonra dini etki boyutundaki puan ortalamalarının yüksek olduğu (3.1809) görülmektedir. Dini hayatın boyutlarıyla ilgili en düşük puan ortalamasının ise dini ibadet boyutuna ait olduğu (2.6875) gözlenmektedir. Dolayısıyla üniversiteli gençlerin dindarlığında, dinin inanç esaslarını benimseme ve bunlara bağlılık çok önemli olduğu gibi bu dini inanç ve kanaatlerin etkisi de yüksek düzeyde olma eğilimindedir. Bununla birlikte söz konusu öğrencilerin dini ibadetler açısından aynı derecede dini yönelim içersinde olduklarını söylemek pek mümkün değildir.

Tablo 1: Tüm Öğrencilerin Dindarlık Boyutlarındaki Aritmetik Ortalamaları

Dindarlık Boyutları	N	Ortalama	Std. Sapma
İnanç Boyutları	632	3.6168	0.5537
İbadet Boyutları	632	2.6875	0.7397
Etki Boyutları	632	3.1809	0.8136

Aşağıda tablo 2'de görüldüğü üzere, “kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklindeki soruya araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin yaklaşık yarısına yakını (% 47.6) kendilerini “dindar” olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte azımsanmayacak oranda bir öğrenci grubu (% 35.1) kendilerini “biraz dindar” olarak gördüklerini belirtirken, % 10.4 oranında bir öğrenci grubu da kendilerini dindar olarak görmediklerini yani dindar olmadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırma da kendilerini “çok dindar” olarak gören öğrencilerin ise en küçük grubu (% 6.8) teşkil etmesi dikkat çekicidir.

Tablo 2: Öğrencilerin Öznel Dindarlık Algılarına Göre Dağılımı

Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?	N	%
Çok Dindar	43	6.8
Dindar	301	47.6
Biraz Dindar	222	35.1
Dindar Olmayan	66	10.4
Toplam	632	100.0

Öğrencilerin Benlik Saygısı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Daha önce de bahsedildiği üzere araştırmaya katılan öğrencilerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği'ndeki benlik saygısı alt ölçeğinden aldıkları puanlara göre benlik saygıları yüksek, orta veya düşük olabilmektedir. Düşük puanların yüksek benlik saygısını gösterdiği benlik saygısı alt ölçeğinden alınan puanlar 0-6 puan arası olup 0-1 puan yüksek, 2-4 puan orta ve 5-6 puan da düşük benlik saygısına sahip olma anlamına gelmektedir. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin benlik saygısı düzeylerine ilişkin bulgular aşağıda Tablo 3'de görüldüğü gibidir.

Tablo 3'e baktığımızda üniversite öğrencilerinin % 89.4'ünü (565 kişi) benlik saygısı düzeyleri yüksek, % 7.6'sının (48 kişi) benlik saygısı düzeyleri orta ve % 3'nün (19 kişi) benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu gözlenmektedir. Buradan hareketle üniversiteli gençlerin büyük çoğunluğunun benlik saygısı düzeylerinin son derece yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3: Öğrencilerin Benlik Saygısı Durumlarına Göre Dağılım

Benlik Saygısı Düzeyi	N	%
Yüksek	565	89.4
Orta	48	7.6
Düşük	19	3.0
Toplam	632	100.0

Dindarlık Boyutları (İnanç, İbadet, Etki) ve Öznel Dindarlık Algısı İle Benlik Saygısına İlişkin Bulgular

Değişkenler arasında nasıl bir ilişki yapıldığını tespit ve tasavvur etmek için “öznel dindarlık algısı” ve Dindarlık Ölçeği sayesinde ölçülen dindarlığın üç boyutu (inanç, ibadet, etki) ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği’nde yer alan benlik saygısı alt ölçeği ile ölçülen benlik saygısı arasındaki ilişkinin yönü ve yoğunluğu Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Bu hususla ilgili bulgular aşağıda Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4’e bakıldığında, üniversiteli gençlerin dinsel yaşantı biçimleri (inanç, ibadet, etki) ile benlik saygısı düzeyleri arasında bir ilişki olup-olmadığı, varsa bunun ne tür bir ilişki olduğunu tespit etmek için yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonucunda dini hayatın inanç boyutu ile benlik saygısı arasında $p < 0,01$ düzeyinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle öğrencilerin dini hayatın inanç boyutundan aldıkları puanlar yükseldikçe benlik saygısı puanlarında bir artış olduğu; dini hayatın inanç boyutundan aldıkları puanlar düştükçe benlik saygısı puanlarında da bir düşme eğiliminin söz konusu olduğu gözlenmektedir. Daha kısa bir ifadeyle dini hayatın inanç boyutunun benlik saygısına etki ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte dini hayatın ibadet ve etki boyutları ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p > 0.05$).

Yine Tablo 4’de görüleceği üzere üniversiteli öğrencilerin öznel dindarlık algıları sürekli değişken olarak alınmak suretiyle gerçekleştirilen Pearson Korelasyon Analizi sonucunda da öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Buna ilaveten yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, gençlerin öznel dindarlık algılarına göre benlik saygısı ortalamalarında bir takım farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bu bağlamda benlik saygısı puan ortalaması en yüksek olan öğrenciler, kendilerini “dindar” olarak algılayanlardır (2.90). Bunları kendilerini “biraz dindar” olarak algılayanlar (2.85) ve “çok dindar” olarak algılayanlar (2.81) takip etmektedir. Öznel dindarlık algısına göre benlik saygısı puan ortalaması en düşük olan öğrenciler ise kendisini “dindar olarak görmeyen” öğrencilerdir (2.76). Bununla birlikte tek yönlü varyans analizi sonucunda sözü edilen farklılıkların anlamlılık düzeyine ulaşmadığı görülmüştür ($p > 0.05$).

Tablo 4: Dindarlık ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki (Pearson Correlations)

		Öznel Dindarlık Algısı	Dindarlık İnanç Boyutu	Dindarlık İbadat boyutu	Dindarlık Etki Boyutu
Benlik Saygısı	r	,071	,116 ^(**)	,009	-,002
** $p < 0.01$. * $p < 0.05$					

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmamızda elde edilen bulgulara göre üniversiteli öğrencilerin dindarlık boyutlarındaki puan ortalamaları bakımından en yüksek ortalamanın dini inanç boyutunda olduğu (3,6168), daha sonra bunu etki boyutunun takip ettiği gözlenmektedir. Dini hayatın boyutlarıyla ilgili en düşük puan ortalamasının ise dini ibadet boyutuna ait olduğu görülmektedir. Dinin ve dini hayatın özünü teşkil eden inanç esaslarını benimseme ve bunlara bağlılık (inanç boyutu), günümüz insanının dindarlığında çok önemli olduğu gibi bu inanç ve kanaatlerin etkisi de yüksek düzeyde olma eğilimindedir. Bununla birlikte inancın gereğini yerine getirmekten ibaret olan dini pratikleri (ibadetler) gerçekleştirme düzeyleri biraz daha düşük olma eğilimindedir. Toplumumuzdaki diğer insanların dindarlığında olduğu gibi üniversiteli gençlerin dindarlıklarında da hem dinin inanç esaslarını benimseme ve bunlara bağlanma hem de bu inanç esaslarının günlük yaşamlarına ve sosyal ilişkilerine büyük ölçüde etki ettiği tespit edilmiştir. Buna karşılık öğrencilerin davranış (ibadet) boyutunda aynı derecede dindar olduklarını söylemek mümkün değildir. Nitekim Onay (2004: 162)'ın üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da benzer bulguların ortaya çıktığını görmekteyiz. Yine aynı şekilde Uysal (2003: 67)'in değişik yaş gruplarından ve değişik bölgelerden insanlar üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da benzer bir sonuca rastlanmaktadır. Yani örneklemin en yüksek puan ortalamasının inanç boyutuna daha sonra da etki boyutuna ait olduğu, buna karşılık en düşük puan ortalamasının da ibadet boyutuna ait olduğu görülmektedir. İslam dinine göre ideal olan her ne kadar iman-amel bütünlüğü olsa da araştırmalarda ortaya çıkan böyle bir sonuç yaşanan sekülerleşmenin dini hayata etkisi şeklinde değerlendirilebilir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarısına yakınının (% 47.6) öznel dindarlık algısı bakımından

kendilerini “dindar” olarak gördükleri tespit edilmiştir. Araştırmada kendilerini “biraz dindar” olarak görenlerin oranı % 35.1 ve “dindar olarak görmeyen” öğrencilerin oranı % 10.4 iken “çok dindar” olarak görenlerin oranı ise % 6.8’dir.

Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında sekülerleşmenin etkisi olabileceği gibi dini inanç ve ibadetlerde gösteriştenden uzak ve mütevazı olmanın toplumumuzda hala bir erdem olarak kabul edilmesi de etkili olabilmektedir.

Araştırmamızda üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun (% 89.4) benlik saygısı düzeylerinin yüksek olduğu, benlik saygısı düzeyleri orta (% 7.6) ve düşük olanlar (% 3) oranının ise son derece düşük olduğu gözlenmiştir. Eşer (2006: 516)’in üniversiteli gençler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada da benzer bulgulara rastlanmıştır. Söz konusu araştırmada gençlerin yaklaşık yarısından fazlasının (% 56.8) benlik saygısı düzeylerinin yüksek , % 39.4’ünün orta ve % 3.8’inin de düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırmamızda üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğunun benlik saygısı düzeylerinin son derece yüksek olmasında gençlerin içinde buldukları gelişim dönemine ve üniversiteli gençlere özgü problemleri başarılı bir şekilde çözebilmelerinin ve böylece kendilerini gerçekçi bir şekilde görüp kabullenerek kendi benliklerine saygı duyabilmelerinin büyük ölçüde etkili olduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda öğrencilerin dini inançlara bağlılık ve onları benimseme düzeyleriyle benlik saygıları arasında ($P < 0,01$) seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin dini ibadetleri yerine getirme ve dinin etkisini günlük yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde hissetme düzeyleri ile benlik saygıları arasında anlamlılık düzeyinde bir ilişkiye rastlanmamıştır ($P > 0,05$).

Dolayısıyla üniversiteli gençlerin dinsel yaşantı biçimleri (inanç, ibadet ve etki) ile benlik saygısı düzeyleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olacağını ön gören hipotezimizin (hipotez 1) tamamen destek bulmayıp kısmen doğrulandığı (sadece inanç boyutuna ilişkin kısmının) görülmüştür.

Yine araştırma bulgularımız çerçevesinde, gençlerin öznel dindarlık algılarına göre benlik saygısı ortalamalarında bir takım farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte tek yönlü varyans analizi sonucunda (ANOVA), bu farklılıkların anlamlılık seviyesine ulaşmadığı görülmüştür ($P > 0,05$). Buna ilaveten gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda da öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında anlamlılık düzeyine ulaşan herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Böylece öğrencilerin öznel dindarlık

algılarına göre benlik saygısı düzeylerinin farklılaşacağını ve öznel dindarlık algısı ile benlik saygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olacağını ön gören hipotezimizin (hipotez 2) araştırma bulgularıyla destek bulmadığı görülmüştür.

Özellikle Batı literatüründe oldukça geniş bir şekilde ele alınan benlik saygısı ile dindarlık ilişkisini konu alan araştırmalarda birbirinden farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bazı araştırmalarda dindarlık puanlarıyla benlik saygısı puanları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir (Commerford ve Reznikoff, 1996: 35-50).

Ülkemizde Yapıcı ve Zengin (2003: 65-127) tarafından İlahiyat Fakültesi Öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen araştırmada da gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı gözlenmiştir. Yine Yapıcı (2007: 269)'nın gerçekleştirdiği bir başka araştırmada da gençlerin dine önem verme düzeylerinin öz saygı seviyelerini anlamlı bir şekilde farklılaştırmadığı görülmüştür. Diğer taraftan literatürde dindarlık ve benlik saygısının pozitif yönde ilişkisini tespit eden çalışmaların olduğu da görülmektedir. Örneğin; Şahin (2005: 191)'in 418 ilköğretim ve lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında benlik saygısı ile dindarlık arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Yapıcı (2007: 268)'nin gerçekleştirdiği araştırmada da öz saygı ölçeğinden en yüksek puanı “Allah’ın varlığını iç dünyamda her zaman güçlü bir şekilde hissederim” diyenlerin aldığı görülmüştür. Dolayısıyla bizim araştırma sonuçlarımızla da paralel bir şekilde, kuvvetli bir Allah inancı ve Allah ile kurulan güçlü bir içsel bağlantının öz saygı düzeyini arttırıcı bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Özetle belirtmek gerekirse dinden ne anlaşıldığı, dinin nasıl yaşandığı, dindarlık biçimleri, Tanrı tasavvuru vs. dini gerçeklerin sosyo-demografik, kültürel etkenlerle ve kişilikle etkileşimi sonucunda fertlerin benlik saygısı düzeyleri düşük ya da yüksek olabilmektedir. Bu sebeple gerek Batıda gerekse ülkemizde yapılan araştırmalar sonucunda dindarlıkla benlik saygısı arasındaki ilişkilerin tek yönlü, doğrusal ve tek boyutlu olmadığı, dindarlığın bazı görüntüleri ile öz saygı arasında pozitif ya da negatif yönde anlamlı ilişkilere rastlanırken (Yapıcı, 2007: 268; Eşer, 2005: 55; Şahin, 2005: 187) bazı araştırmalarda dindarlıkla benlik saygısı arasında manidar bir ilişki olmadığı görülmektedir (Yapıcı ve Kayıklık, 2005: 177-206; Donahue ve Benson, 1995: 145-160).

Gençlerde, dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişki ve etkileşimler hakkında temel bazı bilgiler veren ve bunları psikoloji ve din psikolojisi bağlamında yorumlama imkânı sağlayan bu araştırma neticesinde şu tespitleri ve önerileri yapmak mümkündür.

- Temelleri bebeklik döneminde atılan benlik saygısının sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için anne-babalar, çocuklarına ait olma, emniyet ve amaç duygusunu, kişisel yeterlik ve gurur, sorumluluk, katılımcılık, kendini kontrol etme ve disiplin, cesaretlendirme, destekleme ve takdir, hataları ve başarısızlıkları kabullenme duygularını kazandırmaya çalışmalıdırlar.
- Benliğin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesinde anne-babaların da birer model oluşturduğu unutulmamalıdır. Zira kişiliklerini geliştirmek için yeniliklerle tanışmayan, girişimciliği olmayan anne-babaların çocukları da aynı şekilde olacaktır.
- Hümanistik eğitim ve öğrenci merkezli sınıf yöntemi uygulanarak, öğrencilerin duygusal, sosyal ve kişisel gelişimlerine daha çok özen gösterilerek benlik saygılarını artırma yoluna gidilmelidir. Ayrıca sınıfta yaratıcı ve karşılıklı fikir alış-verişine imkân veren bir atmosferin oluşturulması da öğrencilerin benlik saygısı gelişimi açısından önemlidir. Bu sebeple öğretmenler, sadece dinleme, samimi olma, kayıtsız şartsız olumlu fikir beyan etme ve empati temeline dayanan bir anlama v.b. gibi basit danışma stratejileri kullanarak böyle bir sınıf atmosferini oluşturmaya çalışmalıdırlar.
- Eğitim sistemimiz içinde yetişecek bireylerin yüksek benlik saygısına sahip olmaları, onları yetiştirecek öğretmenlerin de yüksek benlik saygısına sahip olmalarını gerektirdiği için öğretmen yetiştiren fakültelerde öğretmen adaylarının, benlik ve mesleki benlik saygılarını geliştirecek grup çalışmalarının yapılması büyük önem arz etmektedir.
- Din, hem bireylerin hem de toplumun ruh sağlığını koruyan ve geliştiren en güçlü psikolojik faktördür. Bu bağlamda çeşitli araştırmalarda dini inanç ve ibadetlerin gençlerin ruh sağlığına olumlu katkılarda bulunduğu ve gençlerin söz konusu dini inanç ve değerlere bağlanmaları ve bunları içselleştirmeleri ölçüsünde modernizmin ve post modernizmin yıkıcı etkilerinden korunabildikleri ve neticede daha sağlıklı, bütünleşmiş bir benlik yapısı geliştirdikleri görülmüştür. Bu sebeple ülkemizde hem dini kurum ve kuruluşlar bazında hem de diğer eğitim kurumları bazında din eğitimine ayrı bir önem verilmeli, pozitivist bilim geleneğinin

dini dışlayıcı tavrı yerine bütün dünyada maneviyata yönelme eğilimi göz önünde bulundurulmalıdır.

- Bu araştırmadan elde edilen bulgular, araştırmanın yapıldığı zaman ve şartlarla, uygulama yapılan örneklem, kullanılan ölçekler ve uygulanan metod ve tekniklerle sınırlıdır. Dolayısıyla ulaşılan sonuçları genelleştirmek doğru olmadığı gibi ülkemizde dindarlık ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin daha net bir şekilde ortaya koyulabilmesi için dindarlığın çok boyutlu olarak kavramlaştırıldığı ve daha ziyade boylamsal nitelikte daha çok sayıda araştırmanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Bahadır, A. (2002). “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi (içinde), Ed. H. Hökelekli, Ankara Okulu Yay., Ankara, ss. 255–307.
- Commerford, M.C., Reznikoff, M. (1996). “Relationship of Religion and Perceived Social Support to Self-Esteem and Depression in Nursing Home Residents”, *The Journal of Psychology*, 130(1): 35-50.
- Culbertson, J.L., Newman, J.E., Wills, D.J. (2003). “Childhood and Adolescent Psychologic Development”. *Pediatr Clin North Am*, 50: 741-764.
- Çelik, A. (trhsz). “SSK Ankara Hastanesi Çocuk Psikiyatri Servisine Başvuran 9–14 Yaş Arasındaki Çocukların Benlik Kavramlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”. *Kriz Dergisi* 2(1): 240–246.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). “Adolesanlarda Benlik Saygısı”. H.Ü. Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Donahue, M.J., Benson , P.L. (1995). “Religion and the Well-Being of Adolescents”, *Journal of Social Issues*, 51(2): 145-160.
- Erikson, E.H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*, Çev. Bedirhan T. Üstün, Vedat Şar, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Eşer, H. (2005). *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik saygısı İlişkisi*, U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

- Eşer, H. (2006). “Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik saygısı İlişkisi”. Din, Gençlik ve Değerler Psikolojisi (içinde), Ed. H. Hölekli, 2. bs., DEM Yay., İstanbul, ss: 491-528.
- Glock, C.Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine, Çev. M.E. Köktaş, Din Sosyolojisi (içinde), Der. M.E. Köktaş, Y. Aktay, Vadi Yay., ss: 252-274.
- Glock, C.Y., Stark, R. (1965). Religion and Society in Tension, Chicago.
- Güven, A. (2004). “Farklı Öğretim Programı İzleyen Öğrencilerde Algılanan Ana-Baba Öğretmen Tutumlarının Benlik Kavramına Etkisi”, VIII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, 21-23 Eylül, İzmir.
- Hökelekli, H. (1993). Din Psikolojisi, TDV Yay., Ankara.
- Hökelekli, H. (2002). “Gençlik ve Din”, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi (içinde) Der. H. Hökelekli, Ankara Okulu Yay., Ankara.
- Jacobson, E. (2003). Kendilik ve Nesne Dünyası, Çev. Selim Yazgan, Metis Yay., İstanbul.
- Karadağlı, A. (1991). Sağlık Meslek Lisesi Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin İncelenmesi”, E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.
- Kaya, M. (1988). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencilerinin Benlik Tasarımları Düzeyleri. O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Kohut, H. (2006). Kendiliğin Yeniden Yapılanması, Çev. Oğuz Cebeci, Metis Yay, İstanbul.
- Koytak, N. (2004). “Duygu Okulu Olarak Aile”, Diyanet Dergisi, Eylül, 65: 18-22.
- Köktaş, M.E. (1993). Türkiye’de Dini Hayat: İzmir Örneği, İşaret Yay., İstanbul.
- Kula, M.N. (2001). Kimlik ve Din, Ayıışığı Kitapları, İstanbul.
- Maşrabacı, T. (1994). “Hacettepe Üniversitesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Mehmedoğlu, A.U. (1999). Dindarlarda ve Dindar olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

- Mehmedoğlu, Y. (2001). Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi, Rağbet Yay., İstanbul.
- Onay, A. (2004). Dindarlık, Etkileşim ve Değişim, Dem Yay., İstanbul.
- Orbay, S. (1996). Psikiyatri Kliniğine Başvuran Çocuk ve Ergenlerde, Ana-Baba Tutumu, Benlik Kavramı ve Semptomlar Arasındaki İlişkinin Araştırılması, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Öztürk, M. ve ark. (2000). “Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu’nda Metilfenidat ve Benlik Saygısı”, Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 10(3): 139-143.
- Peker, H. (1993). Din Psikolojisi, Sönmez Matbaa ve Yay., Samsun.
- Rosenberg, M. (1965). Society and the Adolescent Self Image, Princeton, Princeton University Press.
- Sanford, L.T., Donovan, M.E. (1999). Kadınlar ve Benlik Saygısı, Çev. Semra Kunt, Ankara, HYB Yayıncılık.
- Stark, R., Glock, C.Y. (1969). Dimensions of Religious Commitment, In: K. Robertson (Ed.), Sociology of Religion, Penguin, New York, pp: 253-261.
- Şahin, A. (2005). “Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi”, S.Ü. İlahiyat Dergisi, 19: 187-197.
- Türkbay, T., Özcan, C., Doruk, A., Uzun, Ö. (2005). “Consequences of Identity Confusion on Adolescents` Psychiatric Symptoms and Self-Esteem”, Psychiatry in Türkiye, 7(3): 92-97.
- Uysal, V. (2003). Türkiye’de Dindarlık ve Kadın, Çamlıca Yay., İstanbul.
- Yaparel, R. (1987). “Yirmi-Kırk Yaşlar Arasında Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.
- Yapıcı, A., Zengin, Z.S. (2003). “İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyleriyle Psiko-Sosyal Uyumları Arasındaki İlişki” Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(2): 65-127.
- Yapıcı, A., Kayıklık, H. (2005). “Ruh Sağlığı Bağlamında Dindarlığın Öz Saygı ve Kaygı ile İlişkisi: Çukurova Üniversitesi Örneği”. Değerler Eğitimi Dergisi, 3(9): 177-206.
- Yapıcı, A. (2007). Ruh Sağlığı ve Din, Karahan Kitabevi, Adana.
- Yörükoğlu, A. (1998). Gençlik Çağı, 10. baskı, Özgür Yay., İstanbul.